

ТВОРЧИСТЬ НАРОДНОГО МАЙСТРА ЛІДІІ СТАСЮК: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вольська С. О., викладач кафедри гуманітарних дисциплін

Тернопільської філії Європейського університету

Анотація. У статті зроблено спробу проаналізувати творчість народного майстра з кераміки Лідії Стасюк з с. Королівка Борщівського району Тернопільської області, показано, як, на основі традицій народних майстрів Західного Поділля та косівської школи кераміки, майстер відтворює у кераміці образи з літературних творів, усної народної творчості, повсякденного життя західноподільського села.

Ключові слова: народна кераміка, сюжетні розписи, декоративні рельєфи, скульптура.

Аннотация. Вольская С. А. Творчество народного мастера Лидии Стасюк: сохранение традиций в период глобализации. В статье осуществлена попытка проанализировать творчество народного мастера по керамике Лидии Стасюк из с. Короливка Борщовского района Тернопольской области. Показано, как на основе традиций народных мастеров Западного Подолья и косовской школы керамики, мастер воссоздает в керамике образы из литературных произведений, устного народного творчества, быта западноподольского села.

Ключевые слова: народная керамика, сюжетные росписи, декоративные барельефы, скульптура.

Annotation. Volska S. O. Creation of folk master Lidiya Stasyuk: saving of traditions in the period of globalization. In the article an attempt to analyse creation of folk master after keramike of Lidya Stasyuk from Korolivka of Borshovskiy district of the Ternopol region. It is shown, as on the basis of traditions of folk masters of Western Podolya and kosovskaya school of ceramics, master recreates in ceramics the appearances from literary works, verbal folk creation, way of life of village of Western Podolya.

Key words: folk ceramics, with plots painting, decorative reliefs, sculpture.

Постановка проблеми. Могутнім пластом української культурної спадщини є народна кераміка. Тисячолітня історія нашого народу виробила особливі підходи і методи до виготовлення та оздоблення гончарних виробів, дала талановитих майстрів, імена яких назавжди увійшли в історію мистецтва. Необмежені поклади глини у всіх регіонах України, яка за своїми унікальними властивостями є пластичною до виготовлення і твердою після випалу, та широкий спектр кольорових відтінків, дозволили створити унікальну культуру народної кераміки. Незважаючи на загальний занепад гончарного

виробництва, що розпочався у другій половині ХХ ст., в Україні залишилися осередки гончарства у всіх регіонах. Велику роль у збереженні народних традицій у гончарстві відіграють майстри народної творчості, які створюють твори художньої довершеності – особливі й унікальні. Одним із таких майстрів є Лідія Зіновіївна Стасюк.

Аналіз літератури. Творчість народних майстрів знайшла своє відображення у наукових та науково-популярних творах вітчизняних мистецтвознавців. Замітили творчість Лідії Стасюк і в 80-х роках минулого століття, появляється розвідка наукового характеру [4]. Дещо більше про її творчість можна дізнатися з нарисів А. Гриба [7]. Багато відомостей про роботи мисткині, пошуки і проблеми містяться в наукових публікаціях [6, 9, 10, 14, 16], періодичній пресі [2, 13]. Але глибокого мистецтвознавчого аналізу на сьогодні про цю талановиту майстриню народної творчості не зроблено.

Мета публікації. У даній публікації ставиться завдання осмислити творчий шлях відомої на Тернопільщині майстра народної творчості Л. Стасюк, простежити вплив на її творчість народних традицій, побуту, історичних подій рідного краю. Пошуки мисткині нових форм відображення навколишнього світу.

Результати роботи. Лідія Стасюк народилася 10 лютого 1948 р. в с. Королівка Боршівського району на Тернопільщині. Безперечно, на творчість кожного художника мають вплив середовище в якому він живе, відносини між людьми, а особливо минушина і традиції свого народу. Потяг до малювання у маленької дівчинки прокинувся дуже рано. Як і всі діти, Ліда любила малювати і часто розмальовувала у хаті піч. Її мама проявила велику життєву мудрість – вона ніколи не забороняла юній художниці цього робити. Дуже яскравий спогад дитинства – це побачений малюнок вчителя малювання місцевої школи Івана Русенка, який написав свій портрет та портрет своєї дружини на дверях власного помешкання. Це так вразило маленьку дівчинку, що мама довго не могла відволікти її від побаченого. У школі вона любила ліпити чудернацькі фігурки з пластиліну та глини. Її твори «Метелик», «Рибка», «Виноград», «Негритянка» були визнані кращими. Мама у Л. Стасюк була гарною вишивальницею і часто самостійно створювала орнаменти вишивок, опираючись на народний досвід свого регіону та на власну фантазію.

Після закінчення середньої школи випадок привів її до художньої майстерні в м. Заліщики. Тут вона знайомиться з випускником Косівського училища Василем Панчаком і сама здає документи та вступні іспити в Косовський технікум народних художніх промислів. Під час співбесіди директор технікуму перелічив спеціальності, які викладалися, і слово «кераміка» прозвучало для неї чимось незбагненим. Хоч іспити і були здані успішно, за конкурсом Л. Стасюк не пройшла. Та ціль вже була поставлена, і Лідія вперто відвідує заняття. Звичайно, це було не легко, викладачі не завжди були в захваті від подібних відвідувань. Рік наполегливості дав свої результати – на наступний навчальний рік вона була зарахована вже на другий курс. Студентські роботи Л. Стасюк відзначалися високою майстерністю.

Студентська робота «Вівчар» (керамічна скульптура малих форм) на обласній і республіканській виставках одержала першу нагороду – Золоту медаль і Диплом першого ступеня у 1972 р. Для молодої мисткині це був великий успіх. Дипломною роботою став квадриптих «Дитинство» – чотири тарілки в усталених традиціях технології та розпису косівської кераміки. Дипломна робота багато в чому визначила подальший творчий шлях мисткині, оскільки декоративний розпис тарілок посідає чільне місце у її творчості.

Після закінчення технікуму Л. Стасюк працювала в художній майстерні м. Борщова, яка була у складі Тернопільського художньо-виробничого комбінату. Робота зводилась до оформлення різних заходів та «червоних кутків» і не приносила особливого задоволення. Вона створила оригінальні рельєфи у формі монументально-декоративних пластів, якими оформлено інтер'єри сільських будинків культури, дитячих садочків, шкіл, училищ, лікарень, інших закладів. Крім того, вона робила великі рельєфні панно для ресторанів, кафе, магазинів, аптек. Улюбленою справою займалася у вільний від роботи час. Завжди в пошуці, вивчає досвід народних майстрів, кристалізує власний стиль. Її активність і творчі пошуки запримітили в районі. На замовлення районного керівництва, Лідія Зіновіївна працює над створенням керамічного пласта «15 республік» на Львівській скульптурно-керамічній фабриці за робочим столом художника Зіновія Флінти. Її роботу високо оцінили художники фабрики, які зацікавилися технікою мисткині, в якій поєдналися традиції косівської школи кераміки та власне трактування канонів. У цій роботі, так само як і в інших, монументально-декоративних рельєфах, вона досягає особливого успіху в побудові сюжету, у лаконічному відтворенні задуму. Робота із символікою збагатила навички Лідії Зіновіївни і надала їй можливість створити герб м. Борщова та відтворити давно існуючий герб рідного села. Звичайно ж, ця робота ґрунтувалася на вивченні архівних матеріалів і розробці ряду ескізів зі збереженням національних традицій.

Творчість Л. Стасюк багатогранна. Особливе місце у творчості Л. Стасюк посідають декоративні тарілки. Формотворення виробу здійснюється на гончарному крузі, надалі йде розпис за технологією та традицією косівської школи кераміки.

Мисткиня детально вивчає пейзажні мотиви рідної природи, разом із сином виходять на етюди. Ще раніше свій досвід у роботі на пленері надав їй член Союзу художників СРСР Григорій Миколишин. Вона називає його наставником своєї творчості. Хоч він і був графіком, однак передав мисткині те, що може передати близька за духом людина – любові до природи та цілісності і виразності її сприйняття. Йому вона присвятила керамічний рельєфний портрет «Пам'яті Г. Миколишина».

Опираючись на традиції, мисткиня прагне знайти свій індивідуальний почерк. Вивчаючи структурні елементи рослинного і тваринного світу, Л. Стасюк вміло узагальнює їх, перетворюючи в декоративні, врівноважуючи організацію композиційних елементів та гармонію кольорових відношень. Але

в основі цього знаходяться народні традиції розпису [1, 11, 12], які вона багато в чому повторює, розвиває, знаходить свої рішення. Художніми засобами вона стилізує мотиви природи, які є незмінними супутниками всіх її робіт. Сюжетні розписи вражають умінням подати людину стисло і образно, відображаючи різноманітні почуття – радість і щастя, тривогу і смуток. Зооморфна тематика виразна характерною пластичністю форм, природністю, чуттєвістю. В розписі тарілок Лідії Зіновіївни багато тем присвячено народному фольклору, поезії Т. Г. Шевченка, архітектурі м. Борщова.

Образ людини у Л. Стасюк пізнавальний і відповідає задуманому сюжетові. Впевненою, плавною лінією передані людські постаті в гармонії з природою, образи якої доповнюють сюжет. Кожному образу притаманне глибоке проникнення у внутрішній світ людини, а сцени з навколишнього життя підсилюють правдивість зображення. Любов до рідної землі та традицій виливається в змальовуванні героїв у вишиваному українському одязі.

З пошаною і любов'ю мисткиня виписує хатини: з круглими скельцями вікон, з розписаним дахом та призьбою. І в кожній відчувається тепло та затишок: «Лелека», «Наймичка» та інші. Це ж стосується і розпису внутрішнього оздоблення помешкань, де є вишитий рушник, що слугує оберегом і має насичене символічне значення – дороги, долі, захисту [5, 8, 15]. Автор розміщує рушник зверху сюжетної композиції півколом і скріплює його середину декоративною квіткою: «У Києві на Подолі», «Перший раз у перший клас», «Дідусь і онуки».

Птахи у Л. Стасюк, особливо фантастичні, пишно декоровані. Крила і хвіст часом зображаються у вигляді листочків, які, у свою чергу, прикрашені меншими листочками, крапочками, хвильками, завитками тощо: «Птаха щастя», «Птах чарівний» та інші. Хоч птах і є центральним елементом композиції, його доповнюють пластично поєднані з ним гілки, листки, плоди, квіти. Зображення птахів є в багатьох роботах художниці, де вони не виступають як головні персонажі, а доповнюють лейтмотив твору «Журавлина пісня», «Веселий танок», «Кораблик мрій» та інші.

У роботах, присвячених поезії Т. Г. Шевченка, спостерігаються як трагічні ноти сюжету «Вона все ходить, з уст ні пари», «Наймичка», «Реве та стогне Дніпр широкий», так і життєствердуючі мотиви «І буде син, і буде мати...». Сюжет і орнамент – одне ціле в кожній тарілці. Напруження, хвилювання, динаміку автор передає за допомогою різких зигзагоподібних ліній в декорі орнаменту на вінцях тарілки.

Новим поштовхом у її творчості стало народження онука. Л. Стасюк створює ряд робіт на тему українських казок «Івасик-Телесик», поезії Тичини «А я у гай ходила» та інших сюжетів, близьких дітям «Ведмедик» «Білочки», «Зайчик». Темі зв'язку поколінь присвячені роботи «Перший раз у перший клас», «Дідусь і онуки». У них автор сюжетно зображає піклування та любов бабусь-дідусів до своїх онуків.

Близька мисткині і тема свята Івана-Купала. В доробку є декілька тарілок на цю тему. На них показані дівчата, які опускають у воду вінки на зустріч

своїй долі. Часом в роботах спостерігається гумор. Зокрема, в тарілці «Верховна рада» змальовано чотири пташки, чітко вишикувані в один ряд з довгими хвостами та великими гребенями. Над ними показано нотний стан. Відкриті дзьоби демонструють спів, проте одна з пташок відвернулась і, за словами авторки, співає на інший лад.

Монументально-декоративні рельєфи та керамічні пласти – ще одна сторінка творчості Лідії Зіновіївни, в яких творчий потенціал вона розкрила в молоді роки. Рельєфні панно складаються з декількох частин і є складовою цілого зображення, а керамічні пласти можуть бути окремими зображеннями, об'єднаними спільною темою: будинок культури в с. Гуштин, ресторан «Збруч» в Скалі Подільській, магазин «Хліб» у м. Борщеві, аптека № 134 в м. Тернопіль. Про багато робіт доводиться говорити в минулому часі, оскільки нові господарі приміщень демонтували панно, ремонтуючи приміщення або просто звільняли стіну від «зайвих елементів». Проте нам вдалось побачити чотири керамічних пласти в тернопільській аптеці №134, де відтворено чотири різних періоди в історії фармацевтики: античність, середньовіччя, новий час і сучасність. Кожен пласт, обрамлений у раму, показує двох людей – чоловіка та жінку в одязі відповідної епохи. В руках кожної пари – фармацевтичні атрибути відображуваного часу. Архітектурні елементи доповнюють звучання кожного пласта, а в палітрі барв та декоруванні спостерігаємо знайомий почерк у техніці косівського розпису.

Керамічні теракотові пласти, як на тему творів Т. Шевченка, так і за народними мотивами «Тополя», «Мені тринадцятий минало...», «А ми такі паровані...», займають чільне місце в Борщівському краєзнавчому музеї. В основі кожного – рельєфна фігура, тло виробу оздоблено рослинними мотивами, елементами архітектури в техніці сграфіто.

Серед різноманітних робіт Л. Стасюк яскраво виділяються керамічні скульптури малих форм. Скульптури людей відзначаються лаконічністю і простотою, в яких простежується м'яка плавність узагальнених форм, характерних народному мистецтву та якостям глини. У згадуваній вище роботі «Вівчар» автор використовує ангоб для надання яскравого колориту образу чабана і декоративності всьому твору. Проте в скульптурі домінує тонкий естетичний смак, без перевантажень декором. У ній спостерігається гармонічне, художнє поєднання смушевої шапки, довгих гуцульських вус та кольору тварини. Біле тло сорочки підкреслює меандровий орнамент, перегукуючись з оздобленням люльки. Для виділення головних рис художнього образу даної роботи автор надає задумливості вівчареві, який однією рукою тримає люльку, а другою – гладить баранця. Деякою подібністю до попередньої скульптури є твір «Косар», що відзначається глибоко народним колоритом. Постаць косаря з твердою ходою і сильними впевненими рухами рук з косою створюють переконливий образ. Саме такий косар зустрічається у літературі, народному епосі, піснях. Техніка виконання скульптури змішана – ліплення, орнаментальне гравірування, дзьобання, видавлювання. Для надання творові традиційної

технічної завершеності автор використовує прозору поливу. Цікавою є розповідь автора про ці роботи, спочатку задум був зробити лише косаря, проте пластичність глини продиктувала свої умови і тоді ще юна мисткиня, рятуючи роботу, зімпровізувала. Так і був створений «Вівчар». Та наполегливість дала свої результати і Л. Стасюк таки зробила задуманого «Косаря». Ця робота неодноразово експонувалася на багатьох виставках і на сьогодні знаходиться в Національному музеї архітектури і народного мистецтва України.

Ще одна робота, про яку слід детальніше згадати, – статуетка «Сопілкар». У ній автор зобразила постать гуцула, який, ставши на одне коліно, грає на умовній сопілці. Сам інструмент автор навмисно не відтворює, примушуючи глядача побачити сопілку в порусі складених рук та в характерній позі голови. Ця робота експонувалась у 1976 р. на республіканських та всесоюзній виставках. А в 1977 р. була відзначена дипломом I-го ступеня всесоюзного виставкому.

Скульптури «Лісовик», «Колискова» і багатофігурні композиції «Свято врожаю», «Спомини», «Друзі», «Зустріч», «Роки історії», «В післявоєнні роки» також неодноразово виставлялись на всесоюзних, республіканських та обласних виставках. Це поливані керамічні скульптури, виконані традиційним способом виконання як форми, так і оздоблення. Вони означені розкриттям певного творчого задуму, вмінням виділити головну думку, виявленням художнього образу. В них відображена жива взаємодія персонажів. Зокрема, композиція «В післявоєнні роки» складається з двох не з'єднаних між собою скульптурних груп: а) їздового на підводі із сіном; б) двох коней. Разом вони становлять одне ціле. В цій роботі автор показує їздового, який правою рукою тримає уявний батіг, а лівою – уявні віжки. Подібний прийом автор відтворювала в уже відомій нам скульптурі «Сопілкар».

Тварини є улюбленими персонажами її творів, що свідчить про глибинні зв'язки з попередніми поколіннями народних митців. Олені, косулі, зубри, баранчики, коні були персонажами як у творах народних майстрів Поділля, так і інших регіонів України. Йдучи від живого сприйняття дійсності, Л. Стасюк намагається не втратити тієї нитки, яка генетично пов'язує її зі своїми коренями. Серед багатьох керамічних скульптур є одно- та багатофігурні – «Баранчик», «Олень», «Зубр», «Лисичка», «Ніжність», «Поєдинок» та інші.

Цікавим прикладом відображення творчих задумів мисткині є настінні керамічні портрети малих форм. Вони вражають виразною психологічною подачею образів, майстерністю та не обмеженими канонами виконання. Серед таких робіт можна виділити вже згадуваний портрет «Пам'яті художника Григорія Миколишина», а також «Автопортрет», «Дівчина в капелюшку», «Скорбота». Створюючи портрет, автор наносить білий ангоб на його поверхню, проте заглибини в кутиках очей, губ, волосся, оздобленні одягу залишаються непробілкованими, що підсилює глибину та виразність образу. Оформлення здійснюється кріпленням роботи на дерев'яні дошки, які покриті лаком та вставлені в рами, з хрестоподібним перетином кожного кута.

Деякі роботи характеризуються поєднанням декоративності та утилітарності «Колиба», «Баранець» – це посудини для пиття рідни. Проте

вони різняться між собою технікою виконання. «Баранець» – це керамічна поливана фігура тварини на високих ніжках і з довгою шиєю. Закручені назад роги і хвіст створюють замкненість та врівноваженість композиції. У ній багато уваги приділено удосконаленню і витонченості окремих елементів – це і тонко виліплена мордочка з цікавими трубкоподібними губами, що слугують отвором для виливання рідини, і декоруванням, що нагадає вовну. Заслугове на увагу і посудина для пиття води «Колиба» з фарфору, розробку якої було замовлено одним із санаторіїв Прикарпаття. Серійне виробництво так і не було здійснено. Сама посудина чітко продумана до дрібниць – це колиба з високим, покритим гонтою і звуженим догори дахом, з ручкою у вигляді похиленого дерева, що слугує також і трубкою для пиття. Завдяки такій конструкції вода повинна зберігати корисні властивості.

У доробку мисткині є роботи з фарфору, відомого, як найдосконалішого виду кераміки. Яскравий колорит, свіжість зображувальних елементів є прикладом високого творчого потенціалу Л. Стасюк, що дозволило їй освоїти і цей технологічний підвид кераміки. Вази, настінні кашпо, круглі скульптури малих форм, підсвічники – вирізняються детальною розробкою елементів. В роботах з фарфору зустрічаємо образ Богоматері, з ніжним та виразно змодельованим обличчям, зі складеними навхрест руками і похиленою головою. Вбрання оздоблено ніжними квітами, які доповнюють композицію, пронизану відчуттям смутку і спокою.

Висновки. Багатогранна творчість Л. Стасюк у кераміці залишила помітний слід у народному мистецтві краю. Декоративні тарілки, монументально-декоративні рельєфи та керамічні пласти, керамічні скульптури малих форм, настінні керамічні портрети та фігурні вироби з фарфору відзначаються чіткістю композиційного рішення та продуманістю форми і декору. Незважаючи на те, що вона працювала у час різних стилістичних течій в кераміці та нововведень, при пошуках нових форм і образів, вона залишається вірною народній традиції та принципам високого мистецтва кераміки.

Література:

1. Біляшівський М. Про український орнамент // Записки Українського Наукового Товариства в Києві. – К.: Українське Наукове Товариство в Києві, 1908. – Кн. 3. – С. 40-53.
2. Бойко Т. Глиняне начинання – з під золотих рук // Свобода. – 2005. – 25 червня.
3. Боренько Н. Жива пам'ять поколінь // Чарівне веретено: Нариси / Упоряд. А. Г. Данилюк. – Львів: Каменяр, 1990. – С. 5-10.
4. Венгер Л. Кераміст Лідія Стасюк // Народна творчість та етнографія. – 1982. – №1. – С. 84-86.
5. Goberman D. N. Мотиви гуцульського керамічного розпису. – К.: Дух і літера, 2005. – 184 с.
6. Гриб А. Е. Розвиток художнього промислу на Тернопільщині // Народна творчість і етнографія. – 1975. – №1. – С. 71-75.
7. Гриб А. Е. Барвисті джерела. – Тернопіль: Анбер, 1998. – 150 с.
8. Гудак В. А. Керамічна веселка Поділля // Наука і культура України. – К.: Знання, 1973. – С. 406-409.

9. Гудак В. А. До питання художніх особливостей народної кераміки Тернопільської області // Тези доповідей і повідомлень 1-ї Тернопільської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. Тернопіль, 1990. – Ч. 3. Секція 5. Етнографія, фольклор. – Тернопіль, 1990. – С. 10-11.
10. Дяків О. Західноподільські осередки гончарства XIX – XX століть // Народне мистецтво. – 2005. – №3-4. – С. 15-17.
11. Івашків Г. Мотив “вазона” в українській народній кераміці XVI – першої половини XX ст. // Народознавчі Зошити. – 2000. – № 5. – С. 860-889.
12. Івашків Г. Мотив “волошки” у декоруванні керамічних виробів // Український керамологічний журнал. – 2002. – № 4. – С. 88-95.
13. Кераміка Лідії Стасюк // Селянська доля. – 1991. – 29 жовтня.
14. Клименко О. Народна кераміка Поділля // Образотворче мистецтво. – 1984. – №4. – С. 28-29.
15. Лащук Ю. Покутська кераміка. – Опішне: Укр. народознав., 1998. – 142 с.
16. Стельмашук Г. Народні художні промисли Тернопільщини // Образотворче мистецтво. – 1981. – №3. – С. 23-24.

Надійшла до редакції 26.05.2009